

Hans Hendrik og Panther-ekspeditionen, 1869

Af Peter R. Dawes

Oversættelse ved Esben Glendal

Perioden 1853–1876 er bemærkelsesværdig i polarregionernes opdagelse. I dette tidsrum udforskede en række ekspeditioner Smith Sund-ruten til Nordpolen. Man konstaterede, at Grønland er adskilt fra Nordamerika af en lang, smal søvej (Nares Stræde), som forbinde Baffin Bugt med det isdækkede Arktiske Hav (fig. 1).

Ekspeditioner med kurs mod Smith Sund lagde som regel til ved bopladser i Vestgrønland for at tage forsyninger om bord og hyre lokale folk. Således ledsagede et antal vestgrønlandske eskimorer disse ekspeditioner langt nordpå som jægere og førere af hundeslæder. Blandt dem var Hans Hendrik (Suerssaq, 1834–1889), som deltog i fire ekspeditioner til Nares Stræde-området. På grund af sine bedrifter som ekspeditionsdeltager og sine færdigheder i forbindelse med kajak, hundeslæde, harpun og riffel foruden et stadigt voksende kendskab til de geografiske forhold i det nordlige område blev Hans en højt værdsat medhjælp på disse ekspeditioner. Af litteraturen fremgår det klart, at ekspeditionslederne endog var villige til at gøre en omvej for at

opsøre Hans og sikre sig hans medvirken.¹

Bortset fra hvalfangerskibe var der i ovennævnte periode kun ét andet fartøj, som sejlede nordpå fra de nordligst beliggende bopladser i Vestgrønland (Upernavik og Tasiussaq) med kurs mod Smith Sund. Det var den amerikanske ekspedition ledet af William Bradford i skibet *Panther* i 1869. Den mødte Hans, som på det tidspunkt boede i Upernavik-distriktet, men dog *uden* at forhyre ham!

Om denne artikel

Denne artikel drejer sig hovedsageligt om Hans Hendrik, men desuden indeholder den en beskrivelse af den lidt kendte *Panther*-ekspedition, som fortjener særlig opmærksomhed af tre årsager.

For det første er ekspeditionen kun sparsomt omtalt i dansk og grønlandsk litteratur, til trods for at dens resultater er af en ikke ringe historisk værdi.² Ekspeditionens to professionelle fotografer tog for eksempel adskillige hundrede fotografier, som hører til blandt

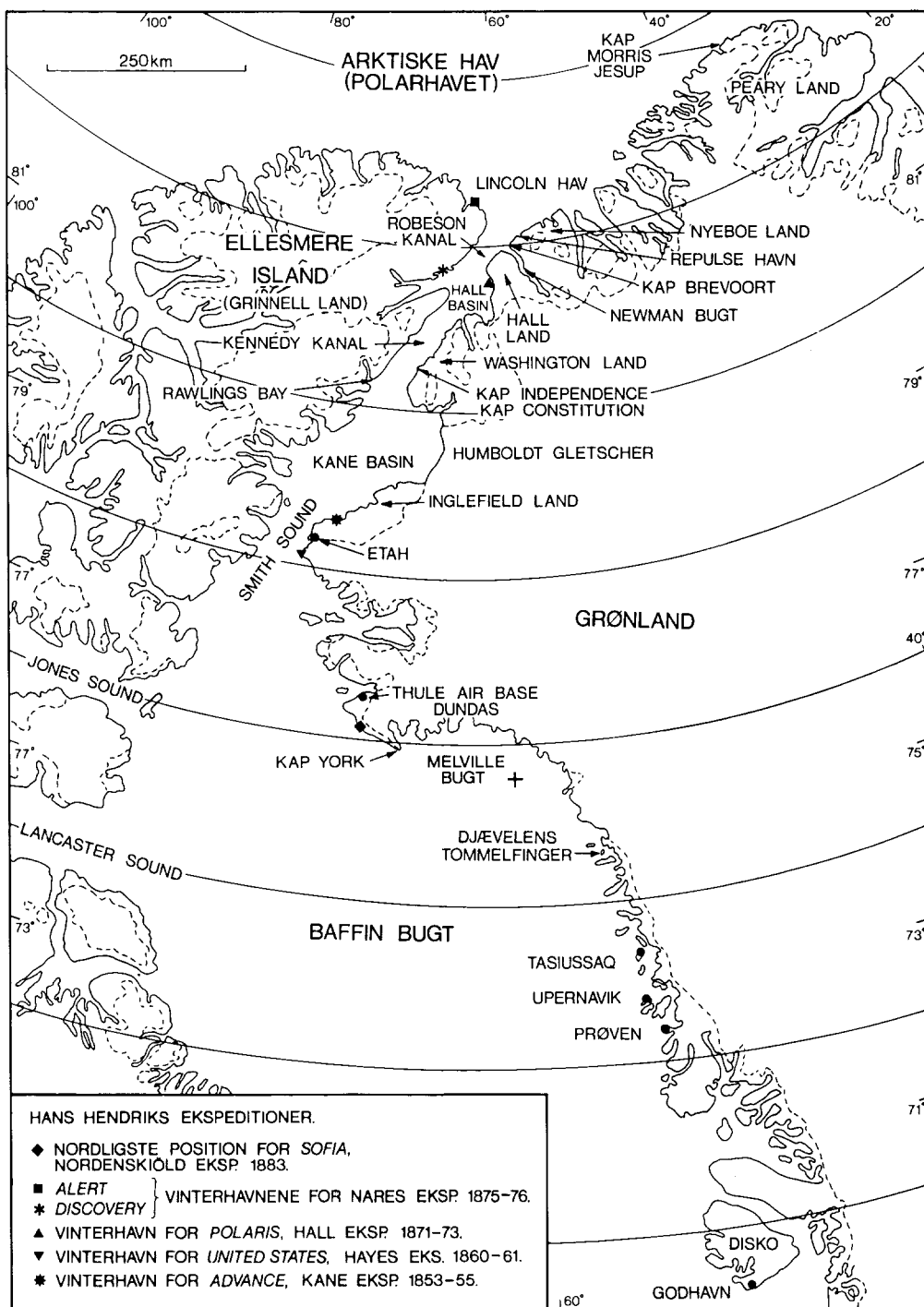

Fig. 1. Kort over nordlige Baffin Bugt og Nares Stræde som viser de væsentligste overvintringssteder for de fire »nordpolsekspeditioner« Hans Hendrik deltog i. Sofias nordligste position i 1883 er også vist. Krydset i Melville Bugt er en omtrentlig angivelse af Panthers nordligste position i 1869.

Fig. 2. Hovedpersonerne i Panther-ekspeditionen. Venstre: William Bradford (1823–1892) omkring den tid da han foretog sine rejser til Labrador, ca. 1865. Foto: New Bedford Whaling Museum, Massachusetts. Højre: Isaac I. Hayes (1832–1881) omkring 1860. Gravering af Jackman fra et fotografi af Wenderoth; fra Hayes, 1867.

de tidligste kvalitetsoptagelser fra Vestgrønland. De er et værdifuldt materiale, der vidner om folk, bopladser, landskaber og liv i Vestgrønland. Et af billederne viser Hans Hendrik og familie i Upernavik (se dette tidsskrifts forside og fig. 16) og er det tidligste kendte fotografi af Hans.³

For det andet var et af ekspeditions-medlemmerne dr. Isaac I. Hayes, en gammel bekendt af Hans fra to tidligere ekspeditioner. Hayes hørte til dem, der var meget kritisk over for Hans. I 1861 havde Hayes på tilbagevejen fra de nordlige områder sat Hans og hans kone og barn af i Upernavik under temmelig foruroligende omstændigheder. Hayes' gensyn med Hans 8 år senere er inter-

essant – ikke kun på baggrund af Hayes' reaktion, men også i lyset af kommentarerne fra hans partner, William Bradford (fig. 2).

For det tredje vides der forholdsvis lidt om Hans i den periode, da han boede i Upernavik, d. v. s. mellem hans deltagelse i Hayes-ekspeditionen (1860–61) og ekspeditionen ledet af C. F. Hall (1871–73). I den nyeste bog om Hans Hendrik af Mads Lidegaard (1985, 219 s.) omtales denne 10-årige periode af Hans' liv på kun knapt halvanden side (s. 80–81). Bradfords ekspedition nævnes ikke af Lidegaard. Derfor er en nogenlunde detaljeret beskrivelse af mødet i 1869 mellem Panther-ekspeditionen og Hans berettiget.

Fig. 3. Kaptajn C. F. Halls »længst mod nord« varde fra oktober 1871 med markeringsstenen »10 FEET E«. Positionen er ca. 82°00'N, syd for Kap Brevoort, Newman Bugt, Nyeboe Land (fig. 1). Hans Hendrik ledsagede Hall til Kap Brevoort – en rejse som skulle vise sig at blive Halls sidste. Hans besøgte Newman Bugt igen i 1876 med British Arctic Expedition. Foto: P. R. Dawes, 1966.

Hans Hendriks bedrifter

Ved Kap Brevoort på Grønlands nordlige kyst ved det Arktiske Hav ligger der en lille bunke sten (fig. 1 og 3). Det er resterne af en varde bygget i 1871, som har tilknytning til Hans Hendrik. Dens geografiske position er ca. 82°00'N, altså omkring 900 km fra Nordpolen. Varden markerer polarforskeren kaptajn C. F. Halls nordligste lejrplads, som blev oprettet ved afslutningen af hans korte færd mod Nordpolen. På dette tidspunkt – oktober 1871 – var det nordvestlige Nyeboe Land verdens nordligste besøgte landområde. En snestorm havde

standset Hall ved Kap Brevoort, og før han begyndte turen sydpå tilbage til skibet *Polaris*, som lå i Thank God Harbour, skrev han en beretning, som han lagde i en metalcylinder og begravede i jorden 10 fod øst for varden. Skrevet den 20. oktober skulle disse ord blive nogle af Halls sidste. Han døde tidligt i november ombord på *Polaris* under ret uklare omstændigheder.⁴

Hans Hendrik var en af Halls tre ledsagere på den slædetur. Da jeg i 1966 besøgte varden og læste beretningen, viste det sig at være en spændende førstehånds-skildring af blot en enkelt af

Hans Hendriks bedrifter i det fjerne nord.⁵

Over en periode på 25 år deltog Hans i de fire store overvintringsekspeditioner, som gradvist forcerede sig vej gennem Nares Strædet (fig. 1). De første tre var amerikanske under ledelse af Elisha K. Kane (1853–55), Isaac I. Hayes (1860–61) og Charles F. Hall (1871–73) og den sidste (1875–76) engelsk med George S. Nares som chef. Desuden var Hans også med på en sommersejlsdags til distriktet ved Kap York i 1883. Det var med den svenske naturvidenskabelige ekspedition ledet af Adolf E. Nordenskiöld.⁶

Hans' præstationer som jæger, slædefører og ekspeditionsmand på de fire overvintringsekspeditioner er velkendte og veldokumenterede. Det er tilstrækkeligt at fastslå her, at Hans på sin egen tid var en arktisk berømt. Her var en eskimo, som kunne læse og skrive, og som var vidt berejst og havde tilbragt så megen tid blandt amerikanere og europæere, at han kunne forstå og udtrykke sig på engelsk, og som havde skrevet om sit liv. Den omstændighed, at Hans' bog var blevet publiceret i London og København, at ekspeditionernes rapporter hovedsageligt blev offentliggjort i Nordamerika, og at der blev skrevet om ham i aviserne, gjorde Hans internationalt kendt. Sammen med sin familie besøgte han Nordamerika efter den mirakuløse, 3.000 km lange rejse på en isflage gennem Baffin Bugt og Davisstrædet – en færd der vakte opsigt i adskillige lande og gav anledning til adskillige publikationer (f. eks. Blake, 1874; Greeley, 1923a; Loomis, 1971).

Hvad nordpolshistorien ikke direkte nævner, er, at Hans gennemførte ikke én men *to* slæderejser til »længst mod nord« positioner på land.⁷ Forud for rejsen i 1871, nævnt ovenfor, passerede han i juli 1854 sammen med William Morton forbi Humboldt Gletscher til Kap Independence i Washington Land, ca. 80°30'N.⁸

Både Kane- og Hall-ekspeditionerne ærede Hans ved at opkalde nyopdagede geografiske lokaliteter efter ham – Hans Ø og Hans Ø (Dawes, 1985).

Kilder om Hans Hendriks liv

Der findes temmelig meget kildemateriale om Hans Hendrik og hans familie. Ingen anden grønlander, måske bortset fra Minik »New York-eskimoen«,⁹ med tilknytning til polarregionens opdagelse og udforskning har været genstand for så megen opmærksomhed fra så mange. Selv Hans' kone, Meqo, er hovedperson i enkelte beskrivelser (f. eks. Greeley, 1923b). Hovedkilden er Hans' egne skildringer, som blev skrevet i vinteren 1877 og publiceret på grønlandsk, dansk og engelsk. Det var »inspektør i Nordgrønland«, Krarup Smith (Godhavn), som efter Hans' tilbagevenden fra den sidste overvintringsekspedition i 1876 tilskyndede ham til at nedfælde sine rejseoplevelser. De blev først publiceret i det grønlandske tidsskrift *Atuagagdliutit* og senere oversat af dr. H. J. Rink til engelsk og derefter til dansk. Rink redigerede Hans' erindringer og tilføjede nogler vigtige og interessante indledende bemærkninger vedrørende forfatterens fødested og nationalitet (Hendrik, 1878; Rink, 1878).¹⁰

En anden vigtig kilde er en snes bøger, primært på engelsk men nogle få på tysk og svensk, som repræsenterer de officielle eller halv-officielle beretninger om de ekspeditioner, som Hans deltog i, foruden nogle mindre grønlandske og danske artikler, af hvilke de, der er skrevet af Rink og Otto Rosing, nok må betragtes som mest interessante.

Derudover er der skrevet mange kortere og længere populærartikler, og Hans Hendrik nævnes i snesevis af bøger, som omhandler de ekspeditioner, han deltog i (f. eks. Scandlin, 1903; Rich, 1934).

Den seneste bog om Hans Hendrik er skrevet af Mads Lidegaard, »Hans – en eskimo, en grønlandsk livsskæbne« (Lidegaard, 1985); mange af ovennævnte kilder kan findes i bogens bibliografi. Bogen beskriver Hans' fødsel i den lille herrnhutiske mission Lichtenfels i Vestgrønland i 1834, hans indsats i det nordlige område, hans og familiens ophold i Amerika samt deres liv på de steder, hvor de slog sig ned: Fiskesnæsset, Kap York distriktet, Upernavik og Godhavn.

Som udtrykt af Vebæk (1986) fremstiller Lidegaards bog *»et usædvanlig spændende og dramatisk grønlanderliv«* men giver *»også indblik i et farefuldt ekspeditionsliv, hvor intriger også forekom«*. Bogen er rigt illustreret – hovedsageligt af tegninger og graveringer af eskimoisk levevis og diverse ekspeditionsbegivenheder, taget fra de ovenfor nævnte beretninger.

Bogen er imidlertid i højere grad en historisk skildring end en egentlig dokumentarisk studie.¹¹ Hans' erindringer citeres som hovedkilde. Nogle steder får

Hans' ord lov til at stå alene, hvorved de får karakter af at repræsentere kendsgerninger, selv om en sammenligning med andre kilder afslører betydelige forskelle. Så vidt vi ved, skrev Hans overvejende på grundlag af hukommelsen.¹² Efter som han for det meste skrev om forgangne begivenheder – nogle havde fundet sted over 20 år tidligere – er det ikke overraskende, at detaljerne i hans beretninger divergerer fra ekspeditionsberetningerne, som er baseret på dagbøger og notater skrevet fra dag til dag og samlet umiddelbart efter ekspeditionens afslutning. Når dertil kommer, at Hans havde et helt andet syn på betydningen af de rejser, han foretog, er det forbavsende, at der er så megen overensstemmelse mellem de forskellige kilder, som tilfældet er.

Hans synes at have haft en enestående god hukommelse. Nogle begivenheder fortælles i et levende sprog, og han medtager visse detaljer. Andre af hans erindringer er mere udetaljerede. På de fire rejser til det fjerne nord havde han nær forbindelse med godt og vel hundrede »Kavdluna«. Som det kunne forventes, refererer han kun til nogle få af disse mennesker ved navn, især hans chefer og medrejsende. Så vidt det kan konstateres, sammenblander Hans kun yderst få personer; et eksempel er hans brug af navnet »Mister Tarsa« for både George E. Tyson og H. C. Chester, begge fra *Polaris*-ekspeditionen. Det er en smule overraskende, da Hans var i nær kontakt med begge personer på forskellige tidspunkter af ekspeditionen. Det er uklart, om Hans fejlagtigt mente, at Chester og Tyson hed det samme,

eller om han forvekslede de to mænd i hukommelsen (Rink i Hendrik, 1878, s. 100).

Hans' erindringer er et bemærkelsesværdigt historisk dokument. Det er den første bog skrevet af en grønlander, og den udgør en enestående beskrivelse af de første rejser til de nordlige områder.

Bradford's Panther-ekspedition

William Bradford, en amerikansk kunstner, arrangerede i 1860'erne flere ekspeditioner til Labrador-kysten. I 1869 rettede han opmærksomheden mod Grønland, og med LeGrand Lockwood som financier organiserede han en ekspedition i det 375 ton store dampskib *Panther* (fig. 4; Bradford, 1873). Skibet var oprindeligt blevet bygget til sælfangst, og skroget var særligt isforstærket. Bradford (1885, s. 81) hævdede, at *»Det var i virkeligheden et af de pålideligste skibe som nogensinde var sejlet ind i de arktiske farvande«*. Dette kan udmærket være tæt på sandheden (fig. 5).¹³ Skibet ejedes af den kendte søfarerfamilie Bartletts af Brigus, Newfoundland. Det var bemannet med newfoundlændere og havde navigatør John Bartlett som kaptein og to familiemedlemmer, Sam og William Bartlett, som første og anden styrmand (Bartlett, 1928).

Det var hovedsagelig en kunstekspedition arrangeret med det formål at nå Smith Sund. Bradford, selv en anerkendt fotograf, antog det velrenommerede Bostonfirma J. W. Black til at sørge for ekspeditionens fotografiske aktiviteter, medens han selv koncentrerede sig om at male og tegne. De to ansatte foto-

grafer var John L. Dunmore og George B. Critcherson, som begge havde arbejdet for Bradford tidligere. Tre venner blev tilbudt plads, nemlig William Benedict, Dalton Dorr og Henry Lockwood. Desuden skrev Bradford (1873, s. viii): *»Jeg var ivrig efter på denne rejse at blive ledsaget af den anerkendte arktiske opdagelsesrejsende, dr. I. I. Hayes, som havde været nærmere Nordpolen end noget andet levende menneske. Til min store glæde accepterede han mit tilbud«*.

Efter sin ekspedition i 1860–61 havde Hayes haft planer om at vende tilbage til det nordlige område det følgende år og fortsætte sin søgen efter »the Open Polar Sea«. Disse planer blev dog aldrig virkeliggjorte, hvilket specielt skyldtes udbruddet af den amerikanske borgerkrig. Som militærlæge blev Hayes hurtigt involveret i behandlingen af de sårede, og som han selv skriver (1868, s. xiii) *»under taget på et gigantisk hospital havde jeg snart al mulig grund til at glemme, i det mindste i øjeblikket, de arktiske områder«*. Bradfords tilbud om deltagelse i *Panther*-ekspeditionen var en kærkommen chance for Hayes til atter at besøge Smith Sund.

Den generelle organisering af ekspeditionen kan opsummeres med følgende ord fra Hayes (1871, s. vii): *»rejsen foregik i ro og mag, oftest nær kysten hvor vi fra tid til anden gjorde holdt på sådanne steder, som var af særlig interesse for kunstnerne. Sommeren var derfor belliget studiet af det idylliske i højere grad end det videnskabelige; dog bød der sig talrige lejligheder med bensyn til sidstnævnte, især hvad angik iagttagelse af dannelsen af grønlandske gletchere og isbjerge – fænomener som ikke*

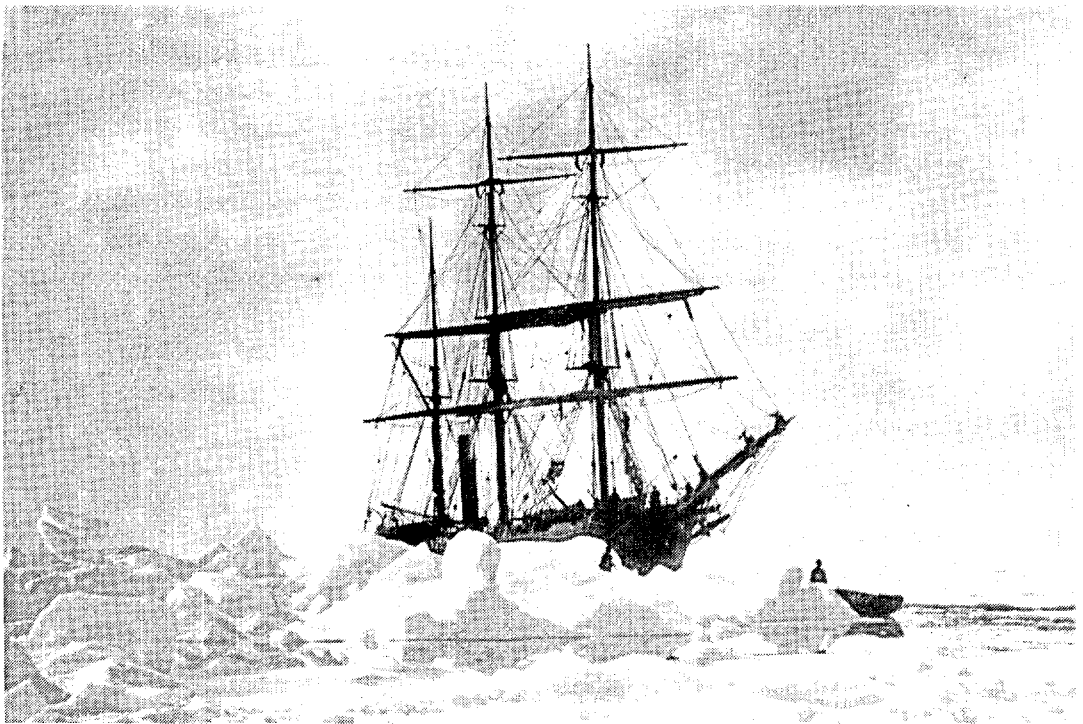

Fig. 4. Panther på sin nordligste position, fastlåst i Melville Bugtens is den 17. august 1869. Fra Bradford, 1873, foto nr. 103, den centrale del af stort billede på 37 x 26 cm.

hidtil har været genstand for megen opmærksomhed». Hayes fik også lejlighed til at mødes med mange bekendte fra tidligere besøg, bl. a. Peter Jensen som havde fungeret som slædefører og tolk på hans ekspedition i 1860–61 (fig. 6), C. N. Rudolph, kolonibestyrer i Upernavik (fig. 14) og Hans Hendrik.

Ekspeditionens rejserute

Panther blev udrustet i juni måned i St. John's, Newfoundland, bl. a. med et atelier på dækket og et mørkekammer til de to fotografer. Skibet afsejlede den 3. juli 1869 og nåede den grønlandske kyst lidt sydøst for Julianehåb ca. en uge senere. Man satte så kursen mod nord, lagde til i Julianehåb og den 26. juli ved

kryolitbruddet i Ivigtut (fig. 8). Derefter fulgte man kysten nordpå og gjorde et ophold i Upernavik, før turen gik videre til Melville Bugt, hvortil man ankom tidligt i august. Tilsyneladende var isforholdene særligt ugunstige det år. Bælter af massiv pakis dukkede op så langt sydpå som Duck Øer og Wilcox Pynt, og *Panther* bevægede sig kun langsomt fremad. Skibet måtte ofte fortøjes til isen men kunne forankres i åbent hav ud for Djævelens Tømmelfinger. Tilsynekomsten nær skibet af en isbjørnefamilie gav fotograferne en chance for at vise deres dygtighed, når det drejede sig om at anvende det tunge og uhåndterlige fotografiske udstyr til optagelser af sådanne dyr på flugt – og til billeder af dem efter

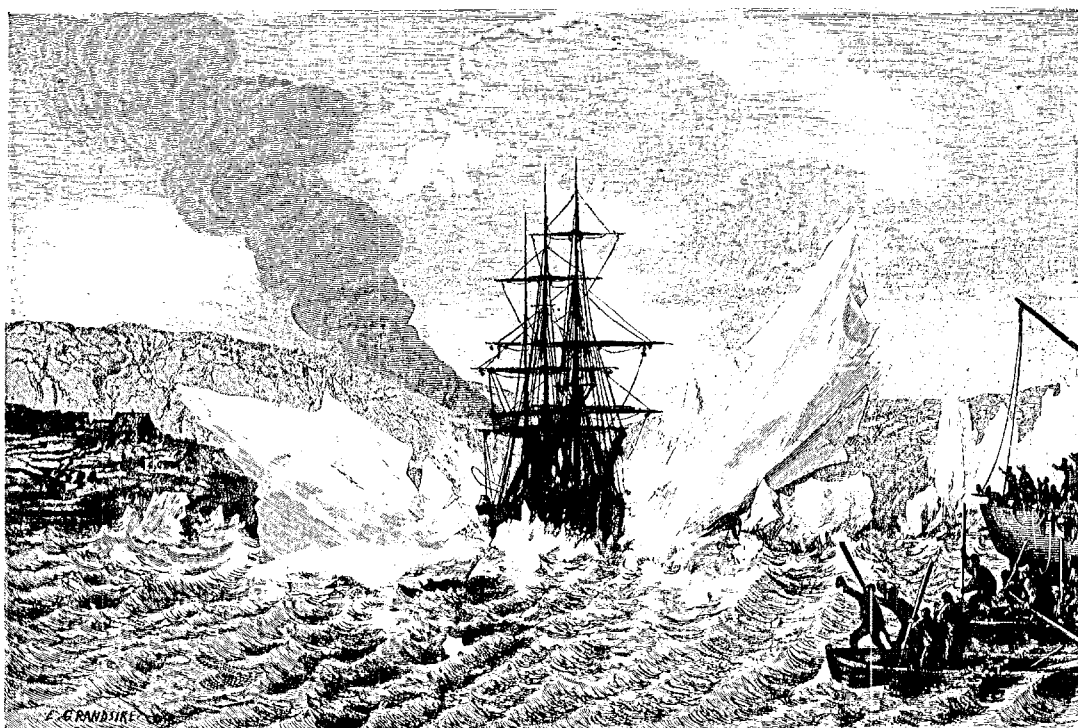

Fig. 5. Kunstners gengivelse af Panthers vdring af et isbjerg i Upernavik, 1869. Besætningen på Constancia ser på. Fra »Arctic World«, s. 121 (Anonym, 1876).

at seks var blevet skudt inden for 24 timer! Langsomt fortsatte man nordover, men den 17. august sad *Panther* uhjælpeligt fast i isen nord for 75°N (fig. 4). »Så langt øjet rakte var der et vidtstrakt hav af ubrudt is« (Bradford, 1873, s. 74).

Adskillige dage blev brugt på at vente og søge efter åbninger i isen, før man opgav muligheden for at fortsætte. »Før jeg opgav håbet om at komme videre, besluttede jeg at gøre endnu et forsøg på at finde en åbning. Skibet, vidste jeg, kunne honorere et hvilket som helst krav, der kunne stilles til træ og jern, og vi prøvede endnu en gang at bore os vej mod Kap York, kun for at blive mødt af den tykkeste is, vi havde set indtil da« (Bradford, 1885, s. 124). Bradford måtte opgive håbet om at nå Smith Sund og

Kap York-eskimoerne. Modvilligt satte han kursen mod Duck Øer. Resten af sommeren sejlede *Panther* langs kysten, og tiden blev brugt til fotografering og andet kunstnerisk arbejde. Der blev lagt til ved forskellige bopladser og også i Upernavik og Godhavn. Man forlod Grønland via Disko og nåede St. John's den 3. oktober – et togt på blot 3 måneder.

Med hensyn til den isforstærkede *Panthers* manglende evne til at bane sig vej gennem Melville Bugtens is skriver Bradford: »Sæsonen var særdeles ugunstig. Ikke en eneste hvalfangerbåd havde held til at passere igennem ind i det, der kaldes det nordlige vand (North Water), som strækker sig over 25 mil og via hvilket man kommer

til isen i Smith Sund – det område jeg havde håbet på at nå. Under gunstige betingelser kan den distance, som det havde taget mig 3 uger at tilbagelægge, klares på 36 timer. Dr. Kane og dr. Hayes havde i sejlskibe passeret igennem på 2 dage, og Sir George Nares, kommandør på den engelske Polar Expedition, og kaptajn Hall i Polaris havde gjort turen på 36 timer» (Bradford, 1885, s. 123).

Kilder om Panther-ekspeditionen; den fotografiske og kunstneriske samling

De to væsentligste kilder om ekspeditionen er bøgerne »The Arctic Regions« af Bradford (1873) og »The Land of Desolation« af Hayes (1871). Der er også en kortere artikel skrevet af Bradford på grundlag af et foredrag holdt for The American Geographical Society (Bradford, 1885). Generelle beskrivelser af de kunstneriske aktiviteter kan findes i forskellige amerikanske tidsskrifter fra den tid (Dunmore, 1869; Porter, 1897), men der er også nogle af nyere dato (Horch, 1973; Phillips 1983).

Ved ekspeditionens tilbagekomst tiltrak dens fotografiske og kunstneriske materiale sig betydelig opmærksomhed, og der blev skrevet adskillige artikler, f. eks. Dunmores egen beretning i Philadelphia Photographer (Dunmore, 1869). Samlingen af mellem 300 og 400 fotografiske plader blev beskrevet som enestående og formåede at vække interesse flere årtier efter. Foredrag illustreret af »magic lantern photographs« blev holdt af Bradford, Dunmore og J. W. Black, og udstillinger af fotografiske aftryk blev både lavet lokalt og på landsplan, f. eks. i forbindelse med U. S. International

Fig. 6. Peter Jensen og familie i Tasiussaq (73°30'N), 1869. Jensen havde deltaget i Isaac Hayes' ekspedition i 1860–61. Fra Bradford, 1873, foto nr. 106, s. 77.

Exhibition i Philadelphia i 1876. De fotografiske resultater er blevet omtalt i tidsskrifter et godt stykke ind i dette århundrede, f. eks. i »Image, Journal of Photography of the George Eastman House«, 1952 og »Aperture« (Phillips, 1983), og fotografisk materiale fra Panther-ekspeditionen har fået en fast plads i amerikanske »history of photography«-udstillinger (f. eks. Hoyle, 1981).

Bradfords kunstneriske bidrag opnåede også høj anerkendelse (f.eks. Porter, 1897; Horch, 1973) og hans ry som den førende kunstner inden for marinebilleder fra de arktiske områder voksede i både Amerika og England. Han tilbragte adskillige år i England, hvor han holdt foredrag og organiserede støtte til udgivelse af sin bog »The Arctic Regions«. Det var under dette ophold, at han for dronning Victoria malede en scene fra Grønland, som forestiller Pan-

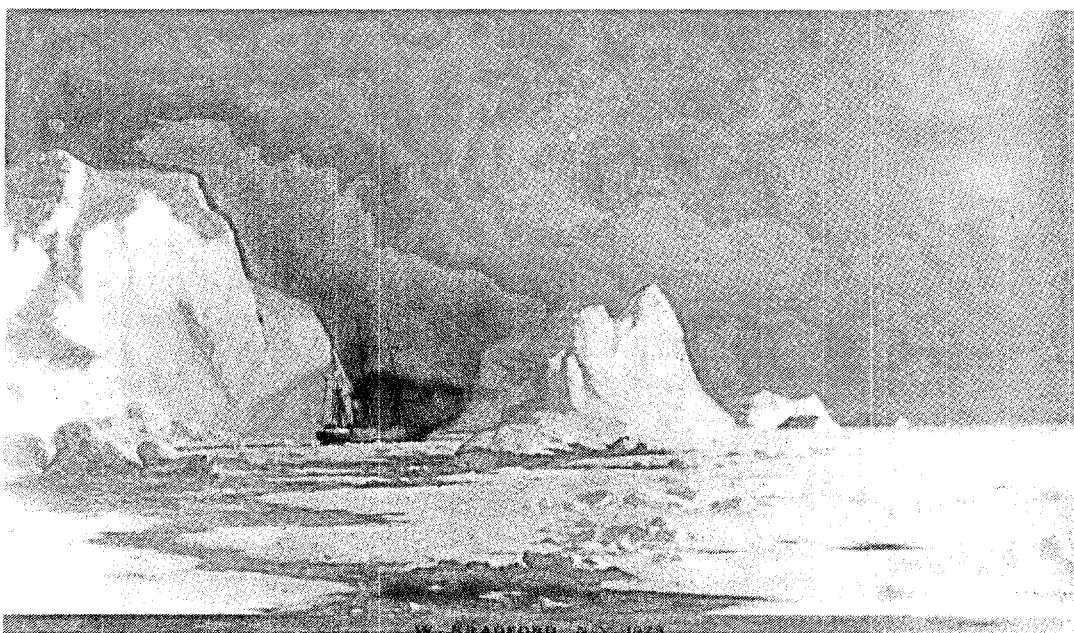

Fig. 7. Fotografi af Bradfords maleri af »Panther i Melville Bugt i midnatssol«. Del af den kongelige samling, Windsor Castle, England. Foto: Library of Congress, Washington D. C.

ther i midnatssolen (fig. 7). Greely (1893, s. 292) anfører, at Bradfords malerier og skitser »i skønhed og interesse overgår alt, hvad der hidtil er set fra dansk Grønland«, og Russel Williams Porter, som i perioden 1894 til 1912 ledsagede ti arktiske ekspeditioner, skrev i 1930–31: »Bradfords billeder af de nordlige områder er aldrig blevet overgået« (Friis, 1976, s. 30).¹⁴

Bradfords bog, som blev publiceret i London med støtte fra det engelske kongehus, er illustreret med 140 forskellige fotografier udvalgt fra Dunmore og Critchersons samling (se nedenfor). Det er monterede, ægte fotografier, da man på det tidspunkt ikke kunne lave klichéer af fotografier. Bogen er en »edition de luxe« med guldpræget læderbind, som fandt vej ind i mange kongelige og adelige hjem i England. Hayes' bog er af

normalt format; illustrationerne i denne bog består af 40 graveringer, hvoraf langt størstedelen er baseret på den omtalte samling af fotografier. Begge bøger indeholder illustrationer af Hans og hans familie (se fig. 16 og 17).

Bradfords bog, eller rettere atlas, er speciel og har krav på særlig opmærksomhed. Med sine 63 × 50 cm er det en kæmpebog af et uhåndterligt format. Den har 89 nummererede sider med tekst og monterede fotografier, 10 introduktionssider samt 26 forstærkede sider som bærer fotografier i størrelsesordenen 40 × 30 cm. Et 65 × 30 cm stort fotografi af tungen af Sermitsialik gletscheren i Sydgrønland er monteret tværs over to sider.

Motiverne på billederne er mange og forskellige: fra naturscenerier, isbjerger, gletschere, bjerge og vartegn til bebyggel-

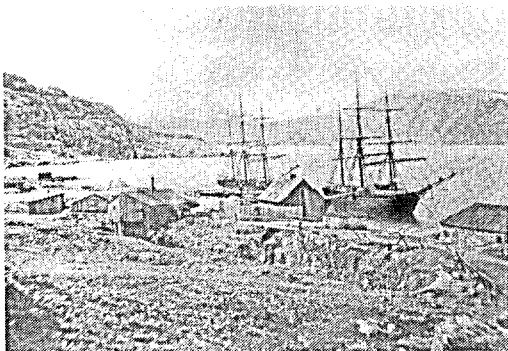

Fig. 8. Ivigtut kryolitbrud, juli 1869. Fra Bradford, 1873, foto nr. 50, s. 40.

ser og bemærkelsesværdige bygninger, herunder Julianehåb og den nordiske Hvalsø kirke, Ivigtut kryolitbrud (fig. 8), Godhavn, Jakobshavn og Upernavik (fig. 9). Der er glimrende fotografier af indfødte og danske beboere (fig. 6, 10, 11, 12 og 14), deres hjem og kirker, samt optrin af kajaker, skindbåde (umiq), tørvemurshuse og skindtelte. Fotografier af isbjørne ud for Djævelens

Tommelfinger er de bedste af de billeder, der blev taget af dyrelivet.

Ifølge Hansen (1976) er de tidligste fotografier, vi kender fra Grønland H. J. Rinks fra Vestgrønland, taget i 1862. *Panther*-fotografierne, som blev taget nogle få år senere, er af historisk værdi; som dokumentation af livet og sceneriet i Vestgrønland på den tid er de uovertrufne. Jeg er ikke stødt på dansk eller grønlandsk litteratur, hvori Bradfords billeder er gengivet. De få, der illustrerer denne artikel (nyfotograferet fra fotografier i Bradfords bog), viser samlingens kvalitet; læg især mærke til det forstørrede fotografi som er anvendt på dette tidsskrifts forside. Forhåbentlig kan denne artikel bidrage til at fokusere lidt mere på disse tidlige grønlandsbilleder.¹⁵

Fotograferne Dunmores og Critchers indsats i 1869 nævnes i Hansens

Fig. 9. Billede af Upernavik, sommeren 1869. Fra Bradford, 1873, foto nr. 68, s. 54.

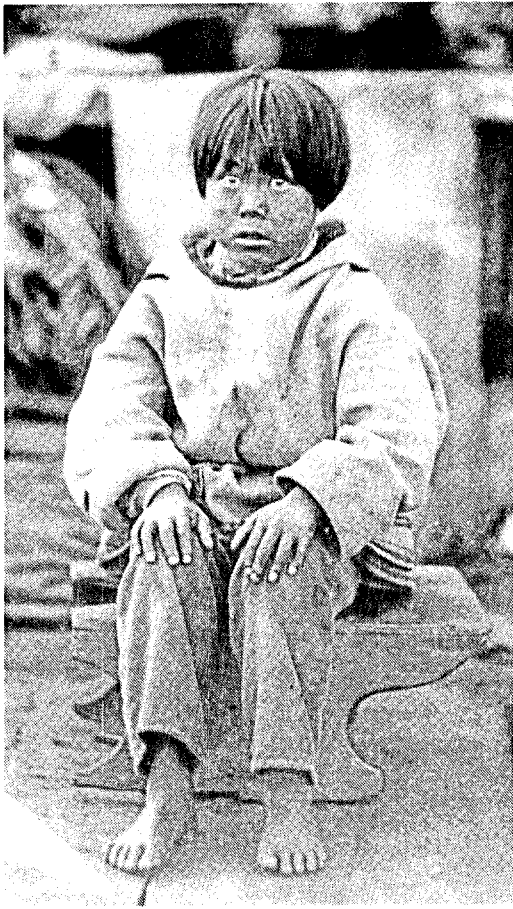

Fig. 10. Dreng i Godhavn, 1869. »Han holdt konstant øje med apparatet, medens han blev fotograferet og troede åbenbart, at det på en eller anden måde ville gøre ham fortræd«. Fra Bradford, 1873, foto nr. 120, s. 85.

»Grønlandsbilleder 1860–1920«, men i de 122 plancher, som dækker denne periode af Grønlands historie, er ingen af *Panther*-ekspeditionens fotografier repræsenteret. Det ene billede, der tilskrives de to fotografer, nemlig det der viser Hans Hendrik, hans kone Meqo og sønnen Tobias, stammer fra Nares-ekspeditionen i 1875 (Dawes, 1986). I en anden velkendt publikation med fotografier fra Grønland, Krabbes »Grønland, dets natur, beboere og historie« (1929), som

indeholder 170 fotografiske plancher, er der heller ingen bidrag fra *Panther*-ekspeditionen.

Fotograferingsteknik

I 1869 var fotograferingen endnu i sin vorden; kun få havde eksperimenteret med den. *Panther*-ekspeditionens fotografier blev taget på våde plader – de såkaldte kollodiumplader, hvoraf de største målte omkring 35 × 40 cm. Våde plader var en relativt ny opfindelse, udviklet blot nogle få år tidligere. De skulle fremstilles lige før eksponeringen og derefter straks fremkaldes. Skulle motiver optages langt fra skibet, betød det derfor en besværlig og anstrengende transport af en stor mængde udstyr, herunder ikke blot de klodsede kameraer og tunge plader men også en eller anden form for mørkekammer foruden de nødvendige kemikalier. Da Dunmore og Critcherson engang arbejdede på en gletscher, måtte de have 12 besætningsmedlemmer fra *Panther* til at hjælpe sig med at bære udstyret! (fig. 12).

Imidlertid havde de våde plader den fordel fremfor tidligere tiders plader, at eksponeringstiden var reduceret fra minutter til sekunder; det tog kun to sekunder at eksponere de store kollodiumplader (Dunmore, 1869). Den type plader er meget fintkornede, hvilket tydeligt demonstreres af de gode, skarptegnende billeder, som illustrerer Bradfords bog.

I betragtning af den mængde udrustning som skulle transporteres under ofte besværlige forhold i vanskeligt tilgængeligt terræn er der ikke noget at sige til, at billederne taget under denne ekspe-

Fig. 11. Mor med barn i Julianehåb, juli 1869. Fra Bradford, 1873, foto nr. 16, s. 18.

dition blev genstand for beundring. Et særligt »kup« som omtales af Bradford – og muliggjordes af kollodiumpladerne – var billederne af isbjørnene i Melville Bugt; »vi var heldigere end nogen tidligere arktiske opdagelsesrejsende, idet vi var i stand til at fotografere isbjørne i deres naturlige leveområder« (Bradford, 1885, s. 118).

Hans' relationer til ekspeditionsfolk

Det mest interessante ved Hans' deltagelse i polarekspeditionerne er måske, at han og hans familie pludselig befandt sig i en gruppe af fremmede med en helt forskellig baggrund, andre skikke og

værdier, og som end ikke havde de samme bevæggrunde til at opholde sig i det fjerne nord. Når man endvidere betænker de lange perioder, det drejede sig om – Kane- og Hall-ekspeditionerne strakte sig over to vintre – er det næppe overraskende, at Hans og hans familie fra tid til anden var centrum for kontroversielle hændelser. Derudover arbejdede ekspeditionerne under krævende fysiske forhold og var i perioder hjemsoget af hungersnød, sygdom, kulde, forfrysninger, udmattelse og død.¹⁶

De tidlige overvintringsekspeditioner i polaregnene var ofte plagede af såvel individuelle som kollektive intriger. De ekspeditioner, Hans deltog i, var ingen undtagelse og havde i tilgift et sprængfarligt raceaspekt. I sine erindringer nævner Hans flere pinlige hændelser på alle fire ekspeditioner; andre kan læses i ekspeditionsberetningerne. Typisk for dem er følgende episode fra Nares-ekspeditionen, beskrevet med Hans' egne ord: »Medens den mørke Tid endnu varede, begyndte jeg at mærke, at nogle af Mandskabet talte om mig og havde Ondt i Sinde mod mig ... jeg tænkte paa at flygte til Udørkenen, om jeg ogsaa skulde fryse ihjel; det vilde dog være bedre end at høre denne stygge Tale om mig.

»Engang, da min Sorg tyngede haardt paa mig, hørte jeg dem igjen sladre paa deres stygge Maade, og jeg tænkte ved mig selv: 'Som Landsmænd holde alle disse Folk sammen. Jeg er den Eneste uden en Kammerat af min egen Nation, den eneste Forladte'.¹⁷ Og i den mørke Nat løb jeg bort, vel 5 Mil ...« (Rink, 1878, s. 389).

I den væsentligste litteratur roses Hans' indsats – bl. a. af mange af hans

Fig. 12. Lokale grønlandere og en gruppe fra Panther på Sermitsialik-gletscheren, Sydgrønland. Foto: International Museum of Photography at George Eastman House, New York (også i Bradford, 1873, foto nr. 44, s. 36).

chefer – for ekspeditionernes velfærd og resultater. I nogle tilfælde overlevede deltagerne alene på grund af ham. Selv når man tager højde for den omstændighed, at Hans i en ung alder deserterede fra Kane-ekspeditionen for at leve sammen med eskimoerne i Kap York-distriktet, forbliver konklusionen den samme: Hans må have været en fremragende ekspeditionsmand.

Hans Hendrik var utvivlsomt en farverig personlighed. Han var også kontroversiel. Selv om de grundlæggende årsager til de ubehagelige situationer, Hans nu og da befandt sig i, er ret klare, er sådanne hændelser almindeligvis ikke beskrevet i den nyere litteratur i samme omfang som hans mere initiativprægede aktiviteter under ekspeditionerne.

De følgende citater er tre dages dag-

bogsnotater skrevet af kaptajn George Tyson ombord på *Tigress* i sommeren 1873 (Blake, 1874). Det var med dette skib, at Hans og hans familie vendte tilbage til Grønland efter deres ophold i Amerika.¹⁸

15. juli: »Hans og hans familie var hovedattraktionen i går, men under besøget hos dem i dag i den kahytseafdeling, hvor de bor, drev stanken alle ud igen; så de er ikke nær så tiltrækkende i dag« (s. 357).
16. juli: »Hele Hans' familie er også syg, og alle andre er syge af dem« (s. 357).
2. august: »Stakkels Hans og hans familie blev udsat for en slem prøvelse i dag, da de blev tvunget til at smide deres utøjsbefængte tøj og tage noget rent på. Jeg antager, at de ikke kunne påføres noget større ubehag. Tøjet blev lagt i en stærk

Fig. 13. Kunstners gengivelse af scenen ved Kap York i 1860. Hans med Meqo og barn møder Isaac Hayes og besætning fra skonnerten *United States*. Fra »Recent polar voyages«, s. 231 (Anonym, 1880).

saltilage for at dræbe de parasitter, som kravlede over det bele. Hvilken fryd for Hans og hans familie når de atter engang skal skue »Grønlands isdækkede bjerge«, deres »naturlige sundhed«, hvor de kan vælte sig i skidtet uden at nogen forulemper dem eller gør dem bange« (s. 362).

Skønt de anførte citater skildrer episoder, som kan synes ubetydelige, når de sættes i relation til Hans' totale ekspeditionslev, siger de alligevel til en vis grad noget om den almindelige holdning til Hans blandt de øvrige ekspeditionsdeltagere, hvis betingelser han måtte

leve under. Det bør nævnes, at kaptajn Tyson som officer og leder af gruppen på isflagen fik et nært forhold til Hans. På denne tur talte han rosende om Hans' indsats for at skaffe føden til nitten sultne sjæle. Tyson havde også vist betydelig medfølelse for Hans og hans familie, da de på et tidspunkt besøgte af sult (Blake, 1874, s. 263; se Dawes, 1986, s. 145–46).

Seks måneder senere, lige før Tyson tager afsked med Hans og hans familie i Vestgrønland efter at have været sammen med dem i to år, finder vi ord, som repræsenterer den foragt, hvormed grønlænderne blev behandlet af »civiliserede« besøgende. Nedenfor ser vi nærmere på udtalelser fra en anden af Hans' rejseledsagere, Isaac I. Hayes.

Hans Hendrik og Isaac Hayes 1853–61

Hans Hendrik og Isaac Hayes deltog sammen i to overvintringsekspeditioner (1853–55 og 1860–61; fig. 13), og følgelig skulle man synes, at de måtte have fået et ret godt kendskab til hinanden. De forskellige ekspeditionsrapporter (Kane, 1856; Hayes, 1867, 1868) såvel som Hans' erindringer lægger ikke skjul på, at Hans var involveret i adskillige ubehagelige oplevelser på Kane- og Hayes-ekspeditionerne. Uoverensstemmelserne mellem Hans og Hayes brød ud i lys lue de sidste dage de var sammen i sommeren 1861, lige før Hayes skulle sejle tilbage til Nordamerika i skonnerten *United States*. En bestemt episode i Upernavik skal nævnes, eftersom den danner baggrund for deres genforening 8 år senere, da Bradfords ekspedition ankom til Upernavik.

Hayes havde beskyldt Hans for til en vis grad at være ansvarlig for de uheld, der medførte, at to af hans besætningsmedlemmer på ekspeditionen, astronomen August Sonntag og den grønlandske jæger og slædefører Peter, omkom af kulde. Ved ankomsten til Upernavik kom det til en diskussion om Peters død. Ifølge Hans skulle Hayes have svaret skarpt: »*Folk sige, at Du er Skyld i, at Pele løb bort – han, som blev Kivigtok i Vinter?*« hvortil Hans svarede: »*Jeg har ikke faaet ham til at løbe bort; hvem siger, at jeg har gjort det?*« (Rink, 1878, s. 353). I en passage citeret i Lidegaard (1985, s. 77) – tilsyneladende taget fra den grønlandske version af Hans' erindringer¹⁹ – siger Hans til sin kone: »*Kaptajnen (Hayes) siger, at jeg vil blive hejst op i masten, bunden fast og dræbt*«. Da han forlod skibet, skal dr. C. N. Rudolph, kolonibestyrer i Upernavik, have bemærket til Hans: »*Farvel! Imorgen skal Du og din Kone komme i Land og blive ved Upernavik; jeg skal nok tage mig af Eder*«.

»*Næste Dag bleve vi til vor store Glæde bragte i Land og kom til at boe hos Julius. Kaptajnen kom ogsaa og foreslog at bringe mig ned til Fiskernæsset, men jeg sagde, jeg hellere vilde blive ved Upernavik. Nu syntes Herren at være bleven hel anderledes og fuld af Venskab for mig ligesom i gamle Dage. Han forærede mig en Bøsse, som jeg tog imod, men en Riffel afslog jeg at modtage, da den skjød skjævt. Dertil føjede han The og Flesk og andre Levnetsmidler og i Pengeløn 72 Dollars*« (Rink, 1878, p. 353).

Lidegaard (1985, s. 79) mener, at »*Rudolph har grebet resolut ind over for Hayes, og at Hans virkelig har været i fare*«. Hans var i fare for at blive skudt!

Fig. 14. Dr. C. N. Rudolph og familie i Upernavik, 1869. Fra Bradford, 1873, foto nr. 109, s. 80.

De foreliggende oplysninger synes at pege på, at dette er en overdramatisering af episoden, selv når man tager højde for Hayes' dårlige omdømme på Kane-ekspeditionen og hans personlige »krig« mod eskimoerne i Kap York-distriktet (Hayes, 1868). Hvis Hayes havde haft til hensigt at slippe af med Hans som hævn for en begivenhed, som fandt sted i det øde nordlige område, er det næppe sandsynligt, at han ville vente til han var inden for de danske myndigheders rækkevidde i Upernavik. Vi kender Rudolphs reaktion, som efter min mening bør tillægges afgørende betydning. Hvis Hans' liv virkelig havde været i fare ombord på Hayes' skib i Upernavik, er det så sandsynligt, at de lokale myndigheder, repræsenteret ved Rudolph, ville have ladet Hans tilbage på skibet til næste dag – i hænderne på de menne-

sker, som ville gøre ham fortræd? Dr. Rudolph var en meget respekteret og erfaren administrator af distriktet og havde boet i Upernavik i mange år. Man kan gå ud fra som givet, at hvis en udefrakommende for alvor havde truet en grønlænder på livet, ville han omgående have taget sine forholdsregler. Detaljerne i de her skildrede begivenheder vil naturligvis aldrig dukke op, men det står klart, at Hayes og Hans havde grund til at omgås hinanden med forsigtighed.

Således var altså forholdene, da Hans og hans familie tog afsked med Hayes midt i august 1861.

Hans Hendrik og Isaac Hayes, 1869

Dr. Rudolph var stadig i Upernavik, da *Panther* ankom dertil i juli 1869 (fig. 14). Flere passager i både Hayes (1871) og Bradford (1873) gør det klart, at hvis Rudolph havde en særlig grund til ikke at bryde sig om Hayes – f. eks. i forbindelse med et tidligere mordforsøg – så enten viste han det ikke, eller også havde han lagt sagen på hylden. Rudolph gav tværtimod Hayes og hans medrejsende en hjertelig modtagelse i Upernavik og viste dem stor gæstfrihed i sit eget hjem.

Bradford var åbenlyst imponeret over den opmærksomhed, der blev dem til del i Upernavik. »Vi fik en varm og gæstfri modtagelse af dr. Rudolph ...«. »I ham genfandt dr. Hayes en gammel ven ...«, »snart efter var vi bænkedede omkring et bord i hans hyggelige hjem og nød ægte dansk gæstfrihed ...« (Bradford, 1873, s. 53). Og da de var på vej sydpå: »Dr. Rudolph modtog os med sin sædvanlige hjertelighed og gav udtryk

for så oprigtigt et ønske om, at vi skulle blive, at vi blev hos ham i en uge ...« (Bradford, 1873, s. 80).

Hayes skriver: »Min gode, gamle ven fra tidligere var der for at tage imod os ...« og »ingen kunne have budt os velkommen med en mere dybtfølt hjertelighed end dette menneske, som beredvilligt stillede sit hus til vor disposition« (Hayes, 1871, s. 210). I den uge ekspeditionen tilbragte i Upernavik under hjemrejsen, boede Hayes hos Rudolph og hans kone; hans udtalelser lader formode, at han blev en af familien, som legede med børnene Anne og Christian, og som hjalp Rudolph med at »opgøre årsregnskabet for det næste skib hjem« (Hayes, 1871, s. 275).

Hvis man går ud fra, at ovenstående citerer fra Bradford og Hayes i det store og hele afspejler sandheden, vil det være rimeligt at spørge: Er det sådan, at et menneske normalt ville reagere over for et andet menneske, hvis sidste besøg på stedet endte i et ubehageligt mundhuggeri eller endog mordforsøg? Endvidere var det Rudolph, som arrangerede mødet mellem Hans og Hayes i 1869 (se nedenfor), en temmelig dristig disposition hvis den forudgående episode imellem dem var endt i trusler på livet.

Konklusionen af det forudgående må være, at det er tvivlsomt, om Hans' liv virkelig var i fare i Upernavik i 1861. Hændelsen bør måske snarere henregnes til den række af begivenheder og farer, som Hans mødte på sin vej gennem livet. Forvekslingen med en isbjørn i november 1872 under turen på isflagen gennem Baffin Bugt frembød formentlig en langt større fare for ham (Blake,

Fig. 15. Kunstners gengivelse af en scene fra Polaris-isflagen, november 1872. Hans fejlagtigt antaget for at være en isbjørn. Fra »Arctic World«, s. 284 (Anonym, 1876).

1874, s. 218; Rink, 1878, s. 374; Hendrik, 1878, s. 68; fig. 15).

Det egentlige møde i 1869 mellem Hayes og Hans er genfortalt nedenfor på grundlag af Bradfords (1873, s. 80–81) og Hayes' (1871, s. 276–78) beretninger.

Hayes skriver: »Rudolph overraskede mig en dag ved at træde ind i mit værelse og på sin joviale måde at udbryde: 'Du kender den her mand; du kender ham fyren her, hva?' Og bag hans frakke dukkede et kæltringeagtigt ansigt frem, et ansigt jeg ikke i al evighed ville kunne glemme – Hans Heinrichs« (s. 276).²⁰

Hayes vender så tilbage til fortiden og bemærker, at »han narrede mig mere end han havde narret dr. Kane«. Hayes gentager sine beskyldninger: »Jeg er overbevist om, at han var hovedårsagen til to af mine folks død«. Tilbage i nutiden noterer Hayes: »Selv nu kunne han ikke holde sig fra ballade og kom i skænderi, hvor som helst han

færdedes; og hans kone befandt sig i en tilstand af kronisk utilfredsbed, fordi hun ikke kunne leve på sin primitive vildmandsfacon, og fordi hendes børn (hun havde to nu), lå fattighjælpen til last. Jeg gav Merkut nogle penge, så hun kunne købe tøj til børnene, og i løbet af en time havde hun brugt dem alle i butikken til figner og bolsjer« (s. 277).

Hayes' personlige vurdering af Hans i 1869 var, at »Selv under de gunstigste omstændigheder er denne ulærde vildmand ikke nogen særligt appetitlig skabning. Han er tilbøjelig til at have meget grove ideer om skik og brug, og der er ikke sandhed skabt i ham. ... Men Hans er ikke en fuldstændigt ulærde vildmand, for han var i missionærernes varetægt før dr. Kane hyrede ham«. Og »Hans er blot endnu en repræsentant for den store gruppe mennesker, som findes i alle lande. Selv præsten ved den lille kirke i Upernavik er ude af stand til at hjælpe denne syndige ballademager« (s. 278).

Bradfords optegnelser vedrørende mø-

det i Upernavik er måske mindre interessante, eftersom det ikke er klart, hvilken kontakt Bradford selv havde med Hans. Bradford indrømmer, at alt tydede på, at Hans var *»en fremragende jæger«* men han *»var lunefuld, mut og utaknemmelig og fremviste de værste træk af eskimoernes karakter ...«*. Bradford slutter med at sige, at Hans er *»en upålidelig og indolent fyr; i det mindste forekommer han mig som sådan. Hans' kone er ikke stort bedre. Danskerne ville med glæde betale for forflyttelsen af hele familien, hvis de ville indvillige i at rejse«*.

Dette er sandelig barske ord om en mand og hans familie, som Bradford kun kan have haft personligt kendskab til i højst nogle få dage. Den grove og nedsættende tone i Bradfords ord reflekterer klart Hayes' holdning, og det synes, som om Bradford er fuldstændigt domineret af denne mere erfarne arktiske ekspeditionsdeltagers meninger.²¹ Hvilke af Hans' og hans kones handlinger i 1869, der fik Bradford til at anvende betegnelserne *»upålidelig«* og *»indolent«*, siges der ikke noget om.

Mødet mellem Hans og *Panther*-ekspeditionen viste, at et tidsforløb på næsten 10 år ikke havde bidraget til at dæmpe Hayes' stærke følelser og meninger. Vi ved fra andre af Hayes' optegnelser (f. eks. Hayes, 1867, 1868), at han havde et utroligt unuanceret syn på eskimoerne i Kap York-distriktet, idet han med foragt betragtede dem som mindre-værdige eksistenser. Laursen (1956, s. 146) rammer præcist, når han konkluderer, at Hayes *»har næppe været nogen fremragende psykolog«*.

Det er interessant, at Hayes' følelser

og meninger åbenbart blev overtaget kritikløst af lederen af ekspeditionen, Bradford.²² Det er indlysende, at nogle af Hayes' og Bradfords udtalelser ikke er afbalancerede meninger. Der synes ikke at foreligge noget bevis for, at Hans var *»en syndig ballademager«*, som havde gjort sig så upopulær i Upernavik, at myndighederne, d. v. s. dr. Rudolph, hellere så hans hæl end hans tå. Bradford og Hayes involverer på dramatisk vis andre personer i et forsøg på at få medhold i deres beskyldninger – selv den lokale præst.

Hayes boede som sagt hos Rudolph i en uge, og man må formode, at samtalemødet fra tid til anden har været Hans Hendrik. Formentlig har Rudolph også fortalt Hayes, hvordan Hans og hans familie klarede sig i de nye omgivelser i Upernavik efter ankomsten dertil nordfra i 1861. Følgelig er det ikke utænkeligt, at Rudolph, måske i fortrolighed, har ladet falde en og anden overfladisk kommentar om Hans – kommentarer som Hayes og Bradford har grebet med begærlighed og omformuleret til uken-delighed. Kun et dokument som dr. Rudolphs dagbog (hvis en sådan findes) kunne måske bidrage til at kaste et bedre lys over de udtalelser om Hans, som blev fremsat af nogle af *Panther*-ekspeditionens medlemmer. Som nævnt tidligere ved vi meget lidt om de ca. 10 år Hans tilbragte i Upernavik; derfor er der her brugt plads til en gengivelse af Hayes' og Bradfords udtalelser.

Hans og familie i Upernavik

Som et modstykke til Hayes' og Bradfords barske og lidt overbevisende på-

Fig. 16. Hans Hendrik, hans kone Meqo, Augustina (venstre) og Tobias i Upernavik, sommeren 1869. Pilene angiver den centrale del af fotografiet, som er publiceret i Bradfords bog fra 1873 som foto nr. 111, s. 81 (se dette tidsskrifts forside). Foto: fra Panther Collection, The National Archives, Washington D. C., Naval Observatory photographs, Record group no. 78.

stande kan der anstilles andre, mere troværdige og sandsynligvis korrekte betragtninger. En af dem vedrører Hans' familie. Hayes udtaler kategorisk, at Meqo, Hans' kone, havde to børn i 1869. Disse var Augustina og Tobias, som er med på det fotografi, der blev taget i slutningen af august eller begyndelsen af september (fig. 16). Hvis deres tredje barn, Ester Sofie,²³ virkelig blev født i 1869 (Lidegaard, 1985), må det

være sket meget sent på året. Ifølge Hayes lå Meqos to børn »fattighjælpen til last«. Der er ingen tvivl om, at hvis Meqo havde været højgravid med Succi, ville det have tilskyndet Hayes til yderligere nedladende bemærkninger.

Det er også bemærkelsesværdigt, når Hayes siger, at Meqo var utilfreds og ønskede »at leve på sin primitive vildmandsfacon«. Meqo var Kap York-eskimo og giftede sig med Hans efter hans

ankomst til distriktet sammen med Kane-ekspeditionen. Omstændighederne ved deres møde, Hans' rømning fra Kane-ekspeditionen, og deres hengivenhed for og troskab mod hinanden er en spændende historie i sig selv og er nævnt i Kane (1856) og af Hans i hans erindringer. Endvidere beskrives Meqos »hustru-heroisme« på levende vis i en upubliceret dagbog af Henry W. Dodge, et medlem af Hayes-ekspeditionen i 1860, og gengives i en forholdsvis ukendt bog af Greely (1923b). Hayes' kommentar er baseret på den omstændighed, at Meqo efter at have boet i otte år i Vestgrønland havde hjemvé og ønskede at vende tilbage til sit eget folk på den nordlige side af Melville Bugt.

Det er imidlertid uklart, om Hayes havde disse oplysninger direkte fra Hans eller måske endog fra Meqo selv, og/eller om de kom til ham fra anden side, f. eks. dr. Rudolph. På baggrund af det, der er fortalt om Rudolph tidligere i denne artikel, er sådanne oplysninger, hvad man kunne forvente, at han ville videregive til Hayes. Det var trods alt Hayes, som havde bragt Hans og Meqo til Upernavik fra Kap York-distriktet. Havde Meqo måske håbet på en mulighed for at lokke Hans med tilbage til Kap York-distriktet ved at rejse med *Panther*-ekspeditionen?

Fotografier og graveringer

Motivet på Dunmore og Critchersons fotografi af Hans og hans familie, vist her som fig. 16, og graveringen af det (fig. 17) er beskrevet i en tidligere artikel (Dawes, 1986). Eksistensen af dette fotografi i The National Archives

i U. S. A. konstateredes efter at artiklen var blevet skrevet. Det viser sig, at H. P. Hansens træsnit (hvori Charles Polaris er tilføjet – ikke Succi, familiens tredje barn), som er baseret på graveringen i Blake (1874, s. 249), og som blev publiceret af Rink (1877, tavle XVI), viser en scene *fra* 1869 og ikke fra 1873 eller 1874 (Lidegaard, 1985, s. 158). Graveringen i Blake (1874) er klart en faksimile reproduktion af graveringen i Hayes (1871, s. 277). Således skulle en illustration af Hans og hans familie, som blev lavet under én ekspedition (*Panther*), finde anvendelse i en bog som beskrev en senere ekspedition.²⁴ Manglen på reference i Blake (1874) til tidligere publikationssted førte til de ovenfor antydede misforståelser.

Det har ikke været mig mulig at finde ud af, om Dunmore og Critchersons planche af Hans og hans familie har været publiceret i fuldt omfang tidligere. Fotografiet offentliggjort af Bradford (1873, s. 81, se dette tidsskrifts forside) er i virkeligheden kun den midterste del af hele planchen og viser kun familiegruppen (sml. fig. 16).²⁵ Dette er værd at lægge mærke til, eftersom den meget omtalte graving af motivet, som også kun viser familiegruppen, må have været baseret på hele planchen, hvilket kan fastslås ved at studere detaljerne. For eksempel er noget, der ligner en træplanke, som i graveringen står op ad bygningen, anbragt bag Augustina. I virkeligheden står dette stykke træ et godt stykke uden for det viste udsnit og ses ikke i den version, der er publiceret i Bradfords bog.

Ejheller har jeg kunnet finde navnet

Fig. 17. Graving af Hans Hendrik og familie baseret på fotografiet vist i fig. 16. Fra Hayes, 1871, s. 277 (også reproduceret i Blake, 1874, s. 249).

på den kunstner, der lavede den oprindelige graving. Kunne det være Bradford selv? Besynderligt nok er den traditionelle træbygning, som vises komplet med dør og hængslet lem, blevet erstattet af en ikke-hjemmehørende, delvist nedbrudt stenmur! Kun omridset af lemmen er tilbage. Denne mur består af meget regelmæssigt tilhuggede sten (eller mursten) – helt forskellig fra de grovere sten- og tørvemure, som anvendtes til den tids bygninger i Upernavik (se fig. 11). Det kunne tyde på, at kunstneren ikke havde kendskab til grønlandske byggematerialer, og derfor sandsynligvis ikke var Bradford.

Afsluttende bemærkning

Denne artikel er ment som et bidrag til

historien om Hans Hendrik og den lidt kendte *Panther*-ekspedition. En evt. konklusion må gå på Hans' velfærd i hændelserne på de tilrejsende »civiliserede« ekspeditionsfolk. De citerede passager og beskrevne begivenheder vidner om, at Hans ved mange lejligheder under ekspeditionerne i de nordlige områder må have følt sig misforstået og truet. Isaac Hayes og William Bradford var særligt hårde i deres kritik af ham. Ikke desto mindre var Hans parat til at sejle med og arbejde for den næste ekspedition, som havde kursen mod nord. Man må konstatere, at Hans i almindelighed var tilfreds med de forhold han levede under. På baggrund af intrigerne, de vildfremmede skikke, den militæragtige disciplin med hvilken nogle af ekspeditionerne leledes samt temperamentsfulde og tilsyneladende kompromisløse chefer som Hayes er Hans' bidrag til udforskningen af det fjerne nord intet mindre end enestående.

Litteratur:

- Anonym, 1876: *The Arctic World: its plants, animals, and natural phenomena. With a historical sketch of Arctic discovery, down to the British Polar Expedition 1875–76.* London: Thomas Nelson and Sons, 339 pp. (forfatter W. H. D. Adams).
- Anonym, 1880: *Recent polar voyages. A record of adventure and discovery.* London: Thomas Nelson and Sons, 663 pp.
- Bartlett, R. A. 1928: *The log of Bob Bartlett. The true story of forty years of seafaring and exploration.* New York: G. P. Putman's Sons, 352 pp.
- Bessels, E. 1879: *Die amerikanische Nordpol-Expedition.* Leipzig: Von Wilhelm Engelmann, 647 pp.
- Blake, E. V. 1874: *Arctic experiences: containing Capt. George E. Tyson's wonderful drift on the ice-floe, a history of the Polaris Expedition, the cruise of the Tigress, and the rescue of the Polaris survivors.* New York: Harper & Brothers, 486 pp.

- (also London: Sampson Low, Marston, Low and Searle).
- Bradford, W. 1873: *The Arctic Regions, illustrated with photographs taken on an art expedition to Greenland*. London: Sampson Low, Marston, Low, and Searle, 89 pp.
- Bradford, W. 1885: Life and scenery in the Far North. *Bulletin of the American Geographical Society*, no. 2, 79–134.
- Davis, C. H. 1876: *Narrative of the North Polar Expedition, U.S. Ship Polaris, Captain Charles Francis Hall commanding*. Washington: Government Printing Office, 696 pp.
- Dawes, P. R. 1967: Historical records and relics from the North Greenland coast. *Arctic*, vol. 20 (3), 203–212.
- Dawes, P. R. 1985: Hans Ø og Hans Ø. *Tidsskriftet Grønland* 2, 47–59.
- Dawes, P. R. 1986: Hans Hendrik og familie på fotografier og graveringer. *Tidsskriftet Grønland* 5, 141–151.
- Dunmore, J. L. 1869: The camera among the icebergs. *The Philadelphia Photographer*, vol. 6, 412–414.
- Friis, H. R. (edit.) 1976: *The Arctic diary of Russell Williams Porter*. Charlottesville: University Press of Virginia, 172 pp.
- Greely, A. W. 1886: Three years of Arctic service. An account of the Lady Franklin Bay Expedition of 1881–1884, and the attainment of the farthest north. London: Richard Bentley & Son, vol. 1, 428 pp.; vol. 2, 444 pp.
- Greely, A. W. 1893: Isaac Israel Hayes, and the Open Polar Sea. *In* Men and achievement, explorers and travellers, 272–292. New York: Charles Scribner's Sons.
- Greely, A. W. 1896: *Handbook of Arctic discoveries*. London: Sampson Low, Marston, and company, 257 pp.
- Greely, A. W. 1923a: The marvellous ice-drift of Captain Tyson. *In* True tales of Arctic heroism in the New World, 187–211. New York: Charles Scribner's Sons.
- Greely, A. W. 1923b: The wifely heroism of Mertuk, the daughter of Shung-Hu. *In* True tales of Arctic heroism in the New World, 369–385. New York: Charles Scribner's Sons.
- Hall, C. F. 1865: Arctic researches and life among the Esquimaux: being the narrative of an expedition in the search of Sir John Franklin, in the years 1860, 1861, and 1862. New York: Harper & Brothers, 595 pp. (also London: Sampson Low, Son, and Marston).
- Hansen, K. 1976: *Grønlandsbilleder, Assilissat Kalaallit nunaannit, 1860–1920*. København: Chr. Eilers' Forlag, 122 plancher.
- Harper, K. 1986: Give me my father's body. The life of Minik, the New York eskimo. Frobisher Bay: Blacklead Books, 275 pp.
- Hayes, I. I. 1867: *The Open Polar Sea. A narrative of a voyage of discovery towards the North Pole in the schooner »United States«*. New York: Hurd and Houghton, 454 pp.
- Hayes, I. I. 1868: *An Arctic boat journey, in the autumn of 1854*. Boston: Ticknor and Fields, 387 pp.
- Hayes, I. I. 1871: *The Land of Desolation being a personal narrative of adventure in Greenland*. London: Sampson Low, Marston, Low & Searle, 312 pp.
- Hendrik, H. 1878: *Memoirs of Hans Hendrik, The Arctic Traveller, serving under Kane, Hayes, Hall and Nares 1853–76*. Translated by H. Rink, edited by D. G. Stephens. London: Trübner & Co., 100 pp.
- Horch, F. 1973: Photographs and paintings by William Bradford. *The American Art Journal*, vol. 5, 61–70.
- Hoyle, P. 1981: The Boston Ambience. An expedition of nineteenth-century photographs, February 9 through March 5, 1981. Boston: The Boston Athenaeum, 28 pp.
- Kane, E. K. 1856: *Arctic explorations: The Second Grinnell Expedition in search of Sir John Franklin, 1853, '54, '55*. Philadelphia: Childs & Peterson, vol. 1, 464 pp.; vol. 2, 467 pp.
- Krabbe, Th. N. 1929: *Grønland, dets natur, beboere og historie*. København: Levin & Munksgaards Forlag, 129 pp., 170 tavler.
- Lauritzen, P. 1987: *Myten om Minik*. København: Gyldendal, 144 pp.
- Laursen, D. 1956: *Grønlændere i forskningens tjeneste II. Hans Hendrik fra Fiskerøset*. *Tidsskriftet Grønland* 4, 144–149.
- Laursen, D. 1972: The place names of North Greenland. *Meddr Grønland* 180 (2), 433 pp.
- Lidegaard, M. 1985: *Hans – en eskimo. En grønlandsk livsskæbne*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 219 pp.
- Loomis, C. C. 1971: *Weird and tragic shores. The story of Charles Francis Hall, explorer*. New York: Alfred A. Knopf, 361 pp.
- Nares, G. S. 1878: *Narrative of a voyage to the Polar Sea during 1875–6 in H. M. Ships »Alert« and »Discovery«*. London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington, vol. 1, 395 pp.; vol. 2, 378 pp.

- Nordenskiöld, A. E. 1885: Den Andra Dicksonska Expeditionen til Grönland dess inre isöken och dess ostkust. Stockholm: F. & A. Beijers Förlag, 546 pp.
- Nourse, J. E. 1879: Narrative of the Second Arctic Expedition made by Charles F. Hall: his voyage to Repulse Bay, sledge journeys to the straits of Fury and Hecla and to King William's Land, and residence among the eskimos during the years 1864-'69. Washington: Government Printing Office, 644 pp.
- Phillips, S. S. 1983: The Arctic voyage of William Bradford. Photographs by John Dunmore and George Critcherson under the direction of William Bradford. Aperture, vol. 90, 16-19.
- Porter, R. W. 1897: The artist in Greenland. New England Magazine, vol. 16 (3), 289-303.
- Rich, E. G. 1934: Hans the Eskimo. His story of Arctic adventure with Kane, Hayes, and Hall. Boston and New York: Houghton Mifflin Company, The Riverside Press Cambridge, 288 pp.
- Rink, H. 1877: Om Grønlanderen Hans Hendriks Deltagelse i Nordpolsekspeditionerne 1853-1876, under Kane, Hayes, Hall og Nares. Geografisk Tidsskrift 1, 185-192.
- Rink, H. 1878: Grønlanderen og Polarfareren Hans Hendriks Erindringer. I »Fra alle Lande«, Et maanedsskrift udgivet af L. Zink, okt-hft del I: 269-288, nov-hft del II: 342-391. København.
- Scandlin, C. 1903: Hans the Eskimo: a story of Arctic adventure. New York: Silver, Burdett & Co., 125 pp.
- Vebæk, M. 1986: Kapløbet om Nordpolen. De første beskrivelser af polareskimoernes liv. Boganmeldelse af »Hans - en eskimo« af Mads Lidegaard. Politiken, 20. sept. 1986, 2. sekt., s. 6.

Noter:

- 1 Fordi Hans var til så stor nytte for ekspeditionerne, stod han i en stærk forhandlingsposition. Derfor samtykkede Isaac Hayes i 1860 i, at også Hans' kone og barn rejste med ekspeditionen. Charles F. Hall imødekom det samme krav i 1871, og i 1875 accepterede George Nares, at Hans' svoger deltog. Han var imidlertid intetsteds at finde, da man nåede frem til Kap York (Nares, 1878, bd. 1, s. 41).
- 2 Denne relative mangel på opmærksomhed skyldtes utvivlsomt, at *Panther*-ekspeditionen ikke var en opdagelsesrejse med kurs mod det ukendte nord. Disse ekspeditioner havde i flere år tryllebundet befolkningen. Der var her tale om en ekspedition med et kunstnerisk formål, som skulle operere i tidligere udforskede områder. I »Handbook of Arctic Discoveries« anerkendes ekspeditionen dog for »sit bidrag til vor viden om gletscherne i Melville Bugten; derudover var den uden interesse« (Greely, 1896, s. 190). Laursen (1972, s. 17) nævner ekspeditionen, selv om den ikke som anført nåede så langt mod nord som til Thuledistriktet.
- 3 Både Kane- og Hayes-ekspeditionen i 1853-55 og 1860-61 havde fotografisk udstyr ombord, og det er rimeligt at antage, at ekspeditionsmedlemmerne blev fotograferet. Hayes' (1867) bog er, for eksempel, illustreret med graveringer baseret på fotografier, og en samling af Hayes' fotografier findes på Olana State Historic Site, New York. Man har dog ikke kendskab til fotografier af Hans Hendrik fra denne tidlige periode.
- 4 Det synes ret sandsynligt, at Halls pludselige død skyldtes mord. Halls lig opgravedes i 1968, og en undersøgelse antydede, at han i de sidste uger af sit liv havde fået en overdosis arsenik. Loomis (1971) udpeger dr. Emil Bessels som en af hovedgerningsmændene.
- 5 Vardeberetningen, fundet i 1966, er en nøje kopi af Halls beretning og blev fremstillet af dr. R. W. Coppinger, medlem af British Arctic Expedition, 1875-76. Coppinger fjernede Halls originaldokument den 10. maj 1876 og nedlagde sin egen kopi (Dawes, 1967). Hans Hendrik var også med i Coppingers gruppe, som befandt sig i området for at bistå ved tilbagekomsten af Lewis A. Beaumonts tragiske slædetur på hvilken to mennesker omkom.
- 6 I beretningerne om Hans' liv er der en tendens til at kategorisere Nordenskiöld-ekspeditionen i 1883 som blot den sidste af en serie af »store nordpolsekspeditioner«, som Hans deltog i. F. eks. opsummerer Vebæk (1986) Hans' rejser således: »Der skulle blive fem deltagelser i nordpolsekspeditioner, før han 'sluttede af året 1883«. Det er en misforståelse. Nordenskiölds rejse i *Sofia* var ingen udforsknings- eller overvintringsekspedition til det fjerne nord. Det var en sommerekspedition til Øst- og Vestgrønland, som foretog forskellige naturvidenskabelige studier. *Sofias* nordligste position (fig. 1) blev nået under et forsøg på at nå frem til Kap York-meteoritterne (Nordenskiöld, 1885). Hans var kun ombord på *Sofia* i ca. en måned, nemlig under sejladsen fra Godhavn til området ved Kap York fra midt i juli til midt i august. Tilfældigvis var Nordenskiöld ikke med på denne strækning. En del af ekspedi-

- tionen var på det tidspunkt i gang med en rejse på indlandsisen i Disko-området. Hans' indsats på denne ekspedition var af en helt anden slags end den, han havde ydet på de fire overvintrings-ekspeditioner, hvor slæden var et af de væsentligste transportmidler og jagten efter føde ofte livsnødvendig. I sammenligning hermed må hans rejse i 1883 som lods gennem Melville Bugten og som tolk for eskimoerne i Kap York-distriktet nærmest betragtes som en fornøjelsestur.
- 7 Så vidt jeg kan bedømme, er Hans alene om denne præstation. R. E. Pearys opdagelse af Kap Morris Jesup i 1900 blev afgørende for, at hans gentagne forsøg på at nå Nordpolen foregik tværs over det Arktiske Havs pakis. Det bør tilføjes, at *Polaris* i august-september 1871 nåede frem til en position ud for Nyeboe Land, omkring Repulse Havn, lidt nord for 82°12'N før den blev standset af isen. Kap Brevoort-rekorden fra oktober 1871 blev slået det følgende år i maj, da Frederick Meyer og George Tyson nåede Repulse Havn over land.
 - 8 Ligesom Hans returnerede William Morton til det nordlige område med Hall-ekspeditionen i 1871. Men til forskel fra Hans deltog Morton ikke i Hayes-ekspeditionen, således som det er anført i Lidegaard (1985, s. 83).
 - 9 Minik blev som dreng ført til Amerika af Robert E. Peary i 1897. Mange forskellige omstændigheder gjorde Minik til centrum for en voldsom polemik, som optog megen spalteplads i aviserne. De seneste beretninger om Minik er en fremragende dokumenteret afhandling af Harper (1986) og en bog af Lauritzen (1987).
 - 10 Den danske udgave af Hans' erindringer, publiceret i tidsskriftet »Fra alle Lande«, er en smule forkortet. Den engelske udgave er publiceret både som bog og i tidsskriftet »Geographical Magazine«.
 - 11 Denne udtalelse bør måske uddybes. Lidegaards tekst, hvoraf meget består af direkte citater af andre forfattere, præsenteres uden særlige kildeangivelser. Oversatte afsnit – hovedsageligt fra engelsk – er af og til omskrevet. Henvisninger til geografiske lokaliteter og rejseruter er ofte vage og sine steder vildledende. For eksempel er der 3 forskellige og ukorrekte angivelser af Mortons og Hans' nordligste position i 1854, nemlig »81° n. br.« (s. 24) og »82° nord« (s. 83), medens ruten på kortet vises på højde med Hall Basin. I virkeligheden nåede de to mænd frem til ca. 80°30'N. Adskillige afsnit om ekspeditionernes mål og resultater er lidet troværdige i geografisk sammenhæng. Det anføres f. eks., at Hayes nåede »næsten 82° n. br.« og at »... han fik gennemført sin plan og nåede det åbne polarhavs kyster, som havde været ekspeditionens mål« (s. 76). Men det forholder sig sådan, at Hayes' udforskning mod nord begrænsede sig til Kennedy Kanalen. Han nåede nemlig aldrig frem til polarhavets kyster. Alt i alt lykkedes det ikke for Hayes at opfylde hovedformålet med sin ekspedition, nemlig at fortsætte Kanes udforskning nordpå eller, mere præcist, at afslutte undersøgelsen af Grønlands og Grinnell Lands nordkyster og at finde en farbar rute til Nordpolen (Hayes, 1867). Adskillige af de citerede data er kun generelle tilnærmelser. Hans, som blev født i 1834, siges således at være død i en alder af 57 år (i 1889) (s. 217) – en oplysning som ejendommeligt nok er godtaget af Vebæk (1986). Selvom kilderne til illustrationerne angives, er flere af dem vildledende. For eksempel anføres C. F. Halls beretning om hans anden arktiske ekspedition i 1864–69, redigeret og publiceret af J. E. Nourse (1879), som kilden til 13 illustrationer, men ingen af disse forekommer i den pågældende bog.
 - 12 Nogle afsnit i Hans' erindringer, især dem, der vedrører Nares-ekspeditionen i 1875–76, hvor enkelte datoer er anført, lader formode, at Hans lavede notater på visse af sine rejser. Rink (1878, s. 19–20) anfører også, at dr. Rudolph var i besiddelse af papirer fra Hans med beskrivelser af Smith Sund-distriktet og dets beboere.
 - 13 *Panthers* isforstærkning påkaldte sig også opmærksomhed i Grønland. Ud for den 1. august 1869 står der i dagbogen for Ivigtut Kryolitbrud, at »skruedampskib 'Panther' på en 4 à 500 Tons Drægtighed og 70 Hestes Kraft, meget stærkt iisbygget«, har været på besøg (Hans Pauly, personlig meddelelse). Under et ophold i Upernavik ryddede *Panther* udsejlingen fra havnen ved at sejle ind i og splitte et stort isbjerg. Denne episode er levende beskrevet i litteraturen (Hayes, 1871, s. 281; Bradford, 1873, s. 81; Anonym, 1876, s. 123; Anonym, 1880, s. 367) og er også blevet forevigt af en kunstner (fig. 5).
 - 14 Fotografisk materiale fra *Panther*-ekspeditionen findes på forskellige amerikanske museer og institutioner. Særligt betydningsfulde er samlingerne i The National Archives, Washington D. C., The New York Public Library, George Eastman House International Museum of Photography, New York og The Whaling Museum, New Bedford, Massachusetts. Bradfords malerier kan ses i mange af de store samlinger af amerikansk kunst,

- inklusive Metropolitan Museum, New York og kunstmuseer i bl. a. Atlanta, Boston, Detroit, New Bedford, San Francisco samt Glenbow Museum, Calgary, Canada. En større udstilling af oliemalerier, tegninger, reproduktioner og fotografier, inklusive materiale fra rejsen i 1869, blev afholdt i vinteren 1969–70 i Decordova Museum og Whaling Museum, New Bedford.
- 15 Henvendelser til forskellige institutioner i Danmark, herunder Arktisk Institut (Hans Ebbesen), Det Kongelige Bibliotek (John Lorenzen) og Nationalmuseet (Poul Mørk) førte ikke til oplysninger om *Panther*-ekspeditionen eller den fotografiske samling. Tilsyneladende har ingen af dem fotografisk materiale fra ekspeditionen i 1869. Kopier af Bradfords bog »The Arctic Regions« fra 1873 med originalfotografier findes i både Det Kongelige Bibliotek og i Universitetsbibliotekets 1. Afdeling (Lauge Koch samlingen).
 - 16 Døden hjemsøgte hver af de fire overvintrings-ekspeditioner, som Hans deltog i. Ud af elleve registrerede dødsfald forekom mindst fem under eller efter slæderejser, som Hans deltog i, og han var direkte involveret i to af dem, nemlig astronomen August Sonntag og eskimoen Peter, begge medlemmer af Hayes-ekspeditionen i 1860–61.
 - 17 Nares forhyrede to grønlandere, Hans og Frederik. Hans var påmønstret skibet *Discovery*, mens Frederik var ombord på *Alert*, som overvintrede 100 km længere mod nord (fig. 1).
 - 18 *Tigress* sejlede til Grønland med det formål at søge efter overlevende fra *Polaris*. I sine erindringer nævner Hans dette i en enkelt linie eller to (Hendrik, 1878, s. 81; Rink, 1878, s. 382). Også Lidegaards (1985, s. 164) omtale af denne rejse er kort, hovedsageligt gengivet med Hans' ord.
 - 19 Denne passage forekommer ikke i den engelske eller danske version. Lidegaard (1985) citerer fra alle tre versioner af Hans' erindringer men uden at skelne imellem dem. Dette er forvirrende, især fordi de udviser flere forskelle.
 - 20 Dette er blot én af de stavemåder, man kan støde på i litteraturen. Nares (1878) benytter den også. I Kane (1856) findes Hans Cristian og i Norden-skiöld (1886) Hans Christian.
 - 21 Man bør ikke glemme, at Isaac Hayes i sit hjemland blev regnet for ekspert på det arktiske område, både hvad angik geografi og etnografi. Hans gentagne fordømmelser af Hans kan vel tænkes at have fået hans landsmand, amerikaneren Adolphus W. Greely (som ingen erfaringer havde med eskimoer), til ikke at forhyre Hans på overvintringsekspeditionen til det Arktiske Havs kyster i 1881. Greely (1886) nævner Hans i sin ekspeditionsberetning, men han antog to andre grønlandere. Hans var på det tidspunkt 46 eller 47 år gammel, og denne forholdsvis høje alder kan have spillet en rolle. I modsætning til Greely havde Charles F. Hall levet og rejst sammen med eskimoer i arktisk Canada mellem 1860 og 1869 (Hall, 1865; Nourse, 1879). Han talte sproget og forstod eskimoiske skikke og levevis. Hayes' udtalelser om Hans havde ingen indflydelse på Hall, som antog Hans i Upernavik i 1871.
 - 22 Denne efterligning af Hayes synes at gå langt videre end blot til vurderingen af Hans. I beretningen om *Panther*-ekspeditionen, som blev publiceret i 1885 under Bradfords navn, og som oprindeligt blev holdt som et foredrag af Bradford for The American Geographical Society, findes mange passager – sine steder hele sider – der er *verbatim et literatim* uddrag fra Hayes (1871).
 - 23 Ester Sofie er kun ét af mange navne, som litteraturen velsigner dette barn med, f. eks. Succi i Blake (1874), Susanne og Suschen i Bessels (1879), Sophia(e) Elizabeth i Hendrik (1878), Marie Elisabeth i Rink (1878) og til sidst Julie i Lidegaard (1985).
 - 24 Dette er ikke overraskende, eftersom Blakes og Hayes' bøger blev publiceret af de samme forlag, nemlig London-udgaven af Sampson Low, Marston, Low & Searle og New York-udgaven af Harper & Brothers. Det synes at have været almindelig praksis på den tid, at forlag udnyttede deres »copyright« illustrationer i litteratur, som de fandt egnet dertil og som blev trykt hos dem – uden småligt hensyn til datering og kildehenvisning. Således findes adskillige andre graveringer fra *Panther*-ekspeditionen, f. eks. fig. 6 og 14 i denne artikel, også i Blake (1874) og giver dermed læseren det indtryk, at de repræsenterer motiver fra *Polaris*-ekspeditionen. Endvidere er adskillige andre illustrationer i Blakes bog taget fra endnu tidligere ekspeditioner, f. eks. Halls rejse til arktisk Canada i 1860–62, som også blev publiceret af de to ovennævnte forlag (Hall, 1865).
 - 25 Det bør bemærkes, at fotografierne i Bradfords bog ikke er identiske klicheer. Det er håndskårne aftryk, som svinger i størrelse fra bog til bog. Aftrykket som vises på dette tidsskrifts forside er reproduceret fra den udgave, som står i Lauge Koch-samlingen i Universitetsbibliotekets 1. Afdeling. Det tilsvarende billede af Hans og familie i den bog, som findes i Det Kongelige Bibliotek er hårdere beskåret.

Jeg vil gerne sige tak til følgende personer og institutioner for oplysninger om William Bradford, Isaac Hayes og Hans Hendrik:

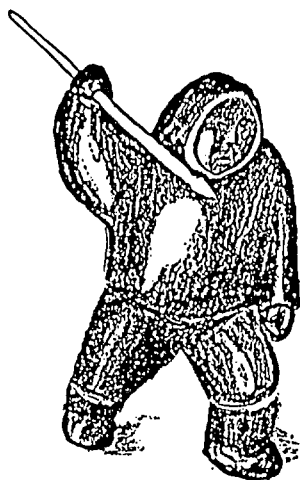
Alison Wilson, The National Archives, Washington D. C.; Julia Van Haaften, New York Public Library, New York; Richard C. Kugler, Whaling Museum, New Bedford, Massachusetts; David Woollers, International Museum of Photography at George Eastman House, New York; Maja Félico, The Library of Congress, Washington D. C.; Sally Pierce, Library of The Boston Athenæum, Boston; Melinda S. Scanlon, Boston Public Library, Boston; Karen L. Phillips, National Museum of Art, Smithsonian Institution, Washington D. C.; Penelope Bodry-Sanders, American Museum of Natural History, New York; James Ryan, Olana State Historic Site, Hudson, New York; Martin L. Levitt, American Philosophical Society, Philadelphia.

Følgende institutioner leverede fotografier og gav tilladelse til publikation:

Fig. 2 (venstre): Old Dartmouth Historical Society, New Bedford Whaling Museum; fig. 7: The Library of Congress, Washington D. C.; fig. 12: International Museum of Photography at George Eastman House, Rochester, New York; fig. 16: The National Archives, Civil Archives Division, Washington D. C.

Ved Grønlands Geologiske Undersøgelse (GGU) retter jeg en særlig tak til Esben Glendal for oversættelse og teknisk redigering af teksten, til Jacob Lautrup for fotografisk bearbejdelse af de fleste af figurerne og til Bente Thomas, som tegnede fig. 1. Artiklen publiceres med tilladelse af GGU's direktør.

LÆSERNE OG REDAKTIONEN

Den grønlandske kunstner Aka Høegh, Qaqortoq, har gjort os opmærksom på, at det exlibris-motiv, vi bragte i tidsskriftet nr. 3 – 1987, side 97, tilhørende exlibrissamleren Kurt Antonsen, er et direkte plagiat af hendes illustration i Ivars Silis' bog »Nanok«. – Vi havde gættet på, at fangeren var »inspireret« af Erik Holtved's linoleumstryk, som vi bragte i tidsskriftet »Grønland« 1979 side 215.

Vi bringer her fra venstre Aka Høegh's illustration nedfotograferet, Kurt Antonsens exlibris og Erik Holtved's tryk. Vi giver dig helt ret, Aka, – beklager og håber, at pågældende exlibrismager får dårlig samvittighed og sender dig en forklaring/undskyldning og et plaster på såret. Sådan noget må man ikke.